O‘SMIRLARDA EMOTSIONAL INTELLEKT XUSUSIYATLARI VA UNING KIBERBULLING ISHTIROKCHILIK ROLLARI BILAN BOG‘LIQLIGI"

Amonxonova Yanglishxon Abduazizxon qizi
Jizzax davlat pedagogika universiteti,
Psixologiya kafedrasi stajyor-o‘qituvchisi
yangilishxonamonxonova@gmail.com
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.22871650

ANNOTATSIYA : Ushbu maqolada o‘smirlikdagi shaxsning emotsional intellekt ko‘rsatkichlarining yosh omiliga ko‘ra namoyon bo‘lishi mumkin bo‘lgan qiyosiy-empirik tahlil qilingan. Tadqiqot jarayonida o‘smirlarning hissiy sohasini boshqarish, o‘zgalarning emotsional holatini anglash va kiberfazodagi munosabatlarga kirishish jarayonidagi mezonlar ochib berilgan.15 yoshlik o‘smirlar o‘rtasida emotsional intellekt komponentlarining namoyon bo‘lish xususiyatlari qiyosiy-empirik tahlil qilingan. 15 yoshlik o‘smirlarda “o‘z emotsiyalarini boshqarish” va “o‘zgalarning emotsional holatini bilish” shkalalari bo‘yicha statistik nazorat ahamiyatli yuqori ko‘rsatkichlar tartibga solingan.

Kalit so‘zlar: o‘smirlik davri, emotsional intellekt, emotsional bilimdonlik, emotsional regulyatsiya, kiberbulling, ontogenez, empatiya, yosh omili, empirik tahlil.

ABSTRACT: This article presents a comparative empirical analysis of the manifestation of emotional intelligence indicators in adolescence depending on the age factor. The study examines the characteristics of emotional self-regulation, understanding of other people's emotional states, and criteria related to adolescents' interactions in cyberspace. A comparative empirical analysis was conducted to identify the specific features of emotional intelligence components among 15-year-old adolescents. The findings indicate that 15-year-old adolescents demonstrated statistically significantly higher scores on the scales of “managing one's own emotions” and “understanding the emotional states of others.”

Keywords: adolescence, emotional intelligence, emotional awareness, emotional regulation, cyberbullying, ontogenesis, empathy, age factor, empirical analysis.

АННОТАЦИЯ:В статье представлен сравнительно-эмпирический анализ проявления показателей эмоционального интеллекта личности в подростковом возрасте в зависимости от возрастного фактора. В ходе исследования раскрываются особенности управления эмоциональной сферой подростков, понимания эмоционального состояния других людей, а также критерии, связанные с их взаимодействием в киберпространстве. Проведен сравнительно-эмпирический анализ особенностей проявления компонентов эмоционального интеллекта у подростков 15-летнего возраста. Установлено, что у 15-летних подростков по шкалам «управление собственными эмоциями» и «понимание эмоционального состояния других людей» выявлены статистически значимо более высокие показатели.

Ключевые слова: подростковый возраст, эмоциональный интеллект, эмоциональная осведомленность, эмоциональная регуляция, кибербуллинг, онтогенез, эмпатия, возрастной фактор, эмпирический анализ.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Shaxs taraqqiyotining ontogenetik bosqichlari ichida o‘smirlik davri eng murakkab va ziddiyatli davrlardan biri bo‘lib, bu davrda emotsional-irodaviy sfera, o‘zini o‘zi anglash va ijtimoiy mos mexanizmlarida jiddiy o‘zgarishlar yuz beradi. Bugungi kunda jamiyatdagi o‘smirlarning ijtimoiy-psixologik moslashuvi, virtual va real muhitdagi xulq-atvori bevosita emotsional intellekt darajasiga bog‘liq. O‘smirlik davri shaxsiy taraqqiyotining eng mas’uliyatli va murakkab bosqichlaridan biri bo‘lib, bu davrda emotsional-irodaviy sfera va o‘zini o‘zi anglash jarayonlarida jiddiy sifat o‘zgarishlari yuz beradi. Bugungi kunda shaxsiy ijtimoiy moslashuvi, tengdoshlar bilan aloqalari va stressli vaziyatlarni (shu o‘ziga xos kiberfazodagi turli omillarni) yengib o‘tishida emotsional intellekt (EI) hal faolligi resurs sifatida namoyon bo‘lmoqda. Shu bois, o‘smirlarda emotsional intellektning yosh dinamikasini o‘rganish, uning qaysi komponentlari yosh bilan takomillashib borishini muhim ahamiyat kasb etadi.

Psixologik adabiyotlarda emotsional intellekt shaxsning o‘z va o‘zgalarning emotsiyalarini anglash, ularning hamda hissiy jarayonlarni ijtimoiy munosabatlarda samarali qo‘llay olish sifatida talqin qilish. Buning uchun, ushbu konstruktning o‘smirlik davrining turli yosh bosqichlarida (xususan 14 va 15 yoshda) qanday ishlab chiqarish va qaysi ishlab chiqarish qismlari ustunlik qilishini empirik tuzatish o‘rganish ishlaridan biri bo‘lib qolmoqda.

Tadqiqot metodologiyasi va tadqiqot doirasida jami 500 nafar o‘smir ishtirokida empirik o‘rganish olib borildi. 14 yosh (N=181) va 15 yoshli (N=319) ularning emotsional intellekt ko‘rsatkichlari Mann-Uitni U- mezonida qiyosiy tahlil natijalari.

2.1-jadval

Emotsional intellekt darajasining yosh omiliga ko‘ra farqlari (n=500)

Shkalalar	O‘rtacha rang (14 yosh,N=181)	O‘rtacha rang (15 yosh,N=319)	Statistik qiymat (U)	Statistik axborot (p)
Emotsional bilimdonlik	250.77	250.35	28917.5	$p > 0,05$
O‘z emotsiyalarini boshqarish	232.35	260.80	25583.5	$p < 0,05^*$
O‘zini o‘zi undash	240.85	255.98	27122.5	$p > 0,05$
Hamdardlik	238.55	257.28	26706.0	$p > 0,05$
O‘zgalarning emotsional holatini bilish	232.63	260.64	25634.5	$p < 0,05^*$
Umumiy EI darajasi	234.48	259.59	25969.5	$p > 0,05$

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

*Izoh: $* - p < 0.05$**

Muhokama va tahlil

Olingan manba14 va 15 yoshli o‘smirlar o‘rtasida emotsional intellekt konstruktining barcha tarkibiy komponentlari bir xil darajada. Statistik ahamiyatli yosh tafovutlari faqat ikkita shkalada aniqlandi.

1. **Intrapersonal regulation (O‘z emotsiyalarini boshqarish):** 15 yoshli o‘smirlarda o‘rtacha rang 260.80 ni tashkil etib, 14 yoshga nisbatan ($232,35$) darajada yuqori bo‘ldi ($U=25583,5$; $p < 0,05$). Bu holat yosh ulg‘aygan sari o‘smirda o‘z hissiy reaktsiyalarini nazorat qilish, hissiy zo‘riqishni tartibga solish kengayishini bildiradi. 15 yoshlik o‘smirlar impulsiv javob berishdan tiyilish, yuqoriga-daharakatining harakatini oldindan boshlashga ko‘proq bo‘ladilar.

2. **Interpersonal idrok (O‘zgalarning emotsional holatini bilish):** Ushbu shkala bo‘yicha ham 15 yoshlik ustunligi (260,64ga qarshi 232,63) statistik tasdiqlandi ($U=25634,5$; $p < 0,05$). Bu 15 yosh o‘smirlarda tengdoshlar guruhidagi mavqe, do‘stlik va shaxslararo munosabatlarning murakkablashuvi fonida boshqa shaxslarning yuz ifodasi, intonatsiyasi hamda erkaklar-harakatidagi hissiy signallarni to‘g‘ri idrok etish kompetensiyasi yuksalishidan dalolat beradi.

3. **Selektiv xususiyatlilik:** Emotsional bilimdonlik ($p > 0,05$), o‘zini o‘zi undash ($p > 0,05$), hamdardlik ($p > 0,05$) va umumiy emotsional intellekt ko‘rsatkichlari bo‘yicha farqlar statistik ahamiyatlilik darajasiga yetmadi. Demak, emotsional intellektning rivojlanishi integral tarzda emas, balki alohida xususiyatli komponentlar - chiqish, intrapersonal va interpersonal mexanizmlar hisobiga **selektiv (tanlanma)** xarakterda kechadi.

Olingan asosiy tahillar shuni ko‘rsatadiki, 14 dan 15 yoshga o‘tish jarayoni emotsiyalar haqidagi nazariy bilimning o‘zidan ko‘ra, ularning amaliy va boshqalarning holatini anglash hissiyotlarining takomillashuvi bilan tavsiflanadi. O‘z emotsiyalarini boshqarishning o‘zidaligi, virtual provokatsiya haqorat yoki konfliktga impulsiv javobni cheklovchi texnika resurs sifatida namoyon bo‘lishi mumkin. O‘zgalarning emotsional holatini bilish esa onlayn aloqadagi his-tuyg‘ularni signallarni to‘g‘ri idrok, etishtirish vositalari vaziyatni va nizoning kuchayishiga yo‘l qo‘ymas uchun zarur kompetensiyalardan biridir.

O‘ziga xos empirik shuni tahlil ko‘rinishi, yosh omili o‘smirlardagi emotsional intellektning umumiy darajasiga emas, balki uning ayrim qismlariga ta'sir ko‘rsatadi. 14 yoshdan 15 yoshga o‘tish davrida o‘smirlarning emotsional intellekti bir maromda emas, komponentlar bo‘yicha selektiv xarakterga ega bo‘lgan ilmiy asoslangan asoslandi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Goleman, D. Hissiy intellekt. – Nyu-York: Bantam Books, 1995.
2. Salovey, P., & Mayer, J. D. Hissiy intellekt // Tasavvur, bilish va shaxsiyat, 1990. – 9-jild, 3-son. – 185-211-betlar.
3. Andreeva, I. N. Emotsional intellektni rivojlantirish uchun zarur shartlar // Psixologiya masalalari, 2007. - № 5. - P. 57-65.
4. Yusupova, M. O‘smirlar psixologiyasi va emotsional omillar. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2021.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.